

<https://helda.helsinki.fi>

Jytty - onomatopoeettisen sanan äänen taka-alaistumisen tarkastelua

Jeongdo, Kim

2017

Jeongdo , K 2017 , ' Jytty - onomatopoeettisen sanan äänen taka-alaistumisen tarkastelua '
pö , Vo ro instituudi toimo tiso q , Vuosikerta. 2017 , Nro 31 , Sivut 109 -

<http://hdl.handle.net/10138/234482>

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

JYTKY – ONOMATOPOEETTISEN SANAN ÄÄNEN TAKA-ALAISTUMISEN TARKASTELUA

JEONGDO KIM

0. Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan *jytky*-sanan merkitysvariantteja ja niihin johtaneiden merkityksenkehitysten kulkua äänen taka-alaistumisen yhteydessä. Äänen taka-alaistumisella tarkoitan onomatopoeettisen eli ääntä äänneasullaan ilmaisevan sanan muuttumista arbitraariseksi, jolloin äänneasun ja merkityksen välillä ei ole välitöntä suhdetta (Saussure 1959: 69). Pidän äänen taka-alaistumista leksikaalistumisen yhtenä lajina, jota on määriteltä sekä morfologiseksi että semanttiseksi kiteytymis- ja konventionaalistumisilmiöksi (ISK § 166). Leksikaalistuminen on toisin sanoen vähittäistä merkityksenkehitysten prosessia, jonka jälkeen johdoksen merkitys ei enää ole kantavartalon ja johtimen yhdistelmä (ks. Koivisto 2013: 346; ISK § 166). Koska suomen kielessä monet onomatopoeettiset sanat ovat johdoksia, jotka koostuvat äännesymboliikkaa edustavasta vartalosta ja johtimesta, niiden merkitessä muuta kuin ääntä voidaan katsoa niiden leksikaalistuneen.

Sanan *jytky* merkitysvarianttien ja merkityksenkehitysten kulun havainnollistamiseksi esittelen esimerkkilauseita ja tekstikatkelmia, joita on poimittu mm. Helsingin Sanomien korpuksesta, Kansalliskirjaston lehtikokoelmasta, Suomen murteiden sanakirjasta ja yksittäisistä nettisivuista. Tämän artikkelin keskeinen kysymys on, ovatko kaikki *jytky*-sanon semanttiset yksiköt eli semeemit, jotka eivät liity ääneen, johtuneet sen alkuperäisestä äänen merkityksestä. Paralleleleja *jytky*-sanassa tavattavista merkityksenkehityksistä pyrin esittelemään sekä samaa alkuperää olevien että synonyymisten onomatopoeettisten sanojen joukosta.

Tämä artikkeli koostuu neljästä luvusta. Ensimmäisessä luvussa havainnollistetaan *jytky*-sanon esiintymiskontekstia nyky-suomessa alkuaan Perussuomalaisten vaalivoittoon liittyvän

muotisanan yhteydessä. Toisessa luvussa tarkastellaan *jytty*-sanana onomatopoeettista alkuperää ja käsitellään myös samaa alkuperää olevia onomatopoeettisia sanoja. Kolmannessa luvussa perustellaan semanttista vastaavuutta sanan alkuperäisen jysäyksen merkityksen ja nykysuomessa yleistyneen Perussuomalaisten vaalivoiton merkityksen välillä. Neljännessä luvussa tarkastellaan, onko suomen murteissa tavattavan *jytty*-sanana vankkuuden merkitys kehittynyt jysäyksen merkityksestä. Viidennessä luvussa esitellään kokoavasti, mitä artikkelissa on selvitetty.

1. *Jytty* muotisanana

Sana *jytty* on noussut kansantietoisuuteen 18.4.2011 silloisen Perussuomalaiset-puolueen puheenjohtaja Timo Soinin puheesta, jossa hän julisti puolueensa odottamattoman vaalivoiton lauseella *”nyt tuli iso jytty!”*. Ennen Soinin puhetta sana oli lähes tuntematon monille suomalaisille, joten Soinin käyttämä sana herätti paljon huomiota erityisesti Perussuomalaisten vaalivoitosta hämmästyneissä.

Soinin puheen jälkeen *jytty*-sanaa on innokkaasti toisteltu mediassa, mistä kertoo esimerkiksi se, että HS:n arkistossa aikavälillä 18.4.2011–14.4.2016 *jytty*-sanana sisältävien artikkelien määrä on yhteensä 125, kun taas aikavälillä 1.1.1990–17.4.2011 vain 12. Sanaa käytetään enimmäkseen kontekstissa, jossa kyse on Perussuomalaisten vaalivoitosta:

Nyt puhutaan taas teemoista, jotka edistivät osaltaan perussuomalaisten ”jyttyä”, historiallista vaalivoittoa (HS 24.1.2015).

Huhtikuu 2011 eduskuntavaalien tulos on Sdp:n heikoin sitten vuoden 1962. Vaalivalvojisissa puolue kuitenkin juhlii, sillä perussuomalaisten ”jytty” rinnalla kannatus tuntuu vielä hyvältä (HS 19.6.2014).

Kysymys on, nouseeko perussuomalaiset yhtä isoon jyttyyn kuin eduskuntavaaleissa (IS 25.8.2012).

Jytty-sanalla on alettu vuoden 2011 jälkeen viitata paitsi Perussuomalaisten myös ylipäänsä populistipuolueiden vaalivoittoon:

Brittipopulisteille povataan jyttyä EU-vaaleissa (IS 22.5.2014).

Eurovaalien “iso jytty” näyttää nyt tältä – Jos eurovaalit järjestettäisiin nyt, EU-kriittiset oikeistoryhmittymät haalisivat lisää paikkoja Euroopan parlamentista, mutta perussuomalaisten EFD-ryhmä pieneni (Kauppalehti 1.12.2013).

EU-skeptiset voivat hänen [Jan Store, Suomen entinen EU-suurlähettiläs] mielestään kasvattaa paikkalukunsa, joita on laskutavasta riippuen 50–87, “jyttyllä sataan ja todellisella jyttyllä vähän yli sataan” (Verkkouutiset 29.1.2014).

Laajemmassa kontekstissa sana merkitsee ylipäänsä puolueen tai ehdokkaan murskaavaa vaalivoittoa:

Myanmarissa on tekeillä jyttyjen jytty, kaikkien veret seisauttavien vaalivoittojen äiti. Vaalitulosta ei ole vielä vahvistettu, mutta Nobelin rauhanpalkinnon voittajan Aung San Suu Kyin puolue NLD näyttää saaneen parlamenttivaaleissa ainakin 70 prosenttia äänistä (HS 10.11.2015).

Kazakstanin presidentille 98 prosentin vaalijytty (Iltalehti 27.4.2015).

Kreikassa vaalien voittaja saa parlamenttiin “bonuspaikkoja”. Jos Syriza ylittää tiedustelujen arviot ja saa ison jyttyä, puolue voi ottaa jopa yksin enemmistön (HS 15.1.2015).

Harvemmin sana esiintyy kontekstissa, jossa kyse ei ole vaaleista vaan ylipäänsä jostakin odottamattomasta saavutuksesta:

Malmin asemalla käsitöitä myyvät mummit uhattiin häätää. Seurauksena oli kansanliike ja mielenosoitus kutojamummojen puolesta ja byrokraatteja vastaan. Mummit voittivat. “Tästä tuli kutojamummojen iso jytty”, sanoo Eeva Ovaskainen (3.1.2012 HS).

Kuten esimerkkilauseissa näkyy, nykysuomessa *jytty* on merkitykseltään hyvin väljä, mikä on yleensä tyypillistä muotisanoin. Muotisanoin määritellään ”lyhyessä ajassa tullee suosioon joko sellaisenaan tai jossakin erityisessä merkityksessä” (Huhtala 1989, 127). Kielenhuolto on usein varoittanut muotisanoin turhasta käytöstä, joka johtuu juuri sanojen suosioista. Esimerkiksi adjektiivia *voimakas* ja sen adverbimuotoa *voimakkaasti* on huomautettu käytettävän sellaisissa merkityksissä kuin ‘määrältään suuri’, ‘runsas’, ‘kova’, joita voi kuitenkin ilmaista paremmin jollakin toisella adjektiivilla (Sivonen 2010).

Koska *jytty* ei ollut vakiintunut yleiskieleen ennen muotisanaksi tulemistakin adjektiivi *voimakas*, sillä ei voi olla oikeaa käyttöä. Silti on ainakin todettavissa, että muotisanaksi tullessa sen päämerkitys oli ‘Perussuomalaisten vaalivoitto’, ja muita merkityksiä kuten ‘populismipuolueiden vaalivoitto’, ‘murskaava vaalivoitto’ ja ‘yllättävä saavutus’ voidaan pitää ‘Perussuomalaisten vaalivoitto’ -merkityksestä kehittyneinä. Niinpä tässä artikkelissa *jytty*-sanan muotisanaksi johtanutta merkityksenmuodosta tarkasteltaessa kyse on vain Perussuomalaisten vaalivoitosta.

Jyttyä voidaan pitää yhden vaikutusvaltaisen henkilön levittämänä muotisanana, jollaisia ovat myös esim. *jämäkkä* ‘päättäväinen; jämäkkä’ (Urho Kekkonen) ja *vatuloida* ‘jahkailla’ (Juha Sipilä). Nämä sanat yhdistyvät *jytty*-sanaan siinä mielessä, että ennen kyseisten henkilöiden käyttöä ne eivät ole tunnettuja yleiskielessä vaan tietyissä murrepiireissä, joihin kyseisten henkilöiden kotikielet kuuluvat: Pielavedeltä peräisin olevan Kekkonen käyttämä *jämäkkä* on levikiltään laajalti itämurteinen mutta länsimurteissa tuntematon (ks. SMS *jämäkkä*), kun taas Puolangalla, Oulussa ja Kiimingissä asuneen Sipilän käyttämä *vatuloida* on vain Savon, Kainuun ja Oulun seudun murteissa tunnettu (”Kotuksen uutiset 2015”. Kotuksen [www-sivusto](http://www.kotus.fi)¹).

Vaikutusvaltaisen henkilön puheesta muodikkaaksi tulleen sanan yleinen merkitys voi poiketa sanan alkuperäisestä merki-

¹https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutiset_2015_8545/murteissa_paljon_vatuloimista_vahan_jappasemista.18446.news. Viitattu 5.1.2017.

tyksestä riippuen siitä, missä kontekstissa henkilö on käyttänyt kyseistä sanaa. Esimerkiksi Urho Kekkosen käytöstä yleistynyttä *jämäkkää* käytetään nykysuomessa ensisijaisesti päättäväisyyden merkityksessä, kuten Kielitoimiston sanakirja (KS) mainitsee sen sanan ensimmäisenä merkityksenä. Sanan alkuperäinen merkitys on kuitenkin sukukielten vastineiden perusteella fyysinen jäykkyys (ks. Aikio 2014: 81–82), josta lienee metaforisesti johtunut päättäväisyyden merkitys. Päättäväisyyden merkityksessä sanasta on poimittu tietoja Pohjois-Savon murteiden pitäjistä, joihin kuuluu myös Kekkosen kotipaikka Pielavesi (ks. SMS *jämäkkä*).

Vaikutusvaltaisen henkilön puheesta yleistynyttä sanaa tarkasteltaessa selvitettäviä ovat siis sekä kyseisen henkilön kielellinen (murremaantieteellinen, sosiolingvistinen) tausta että tarkasteltavan sanan erilaiset merkitykset eli semeemit, jotka vaihtelevat riippuen murteista tai slangista. Niinpä luvussa 3. tulevat puheeksi Soinin kielellinen tausta ja se, missä kontekstissa hän olisi mahdollisesti oppinut *jytky*-sanat.

2. *Jytky*-sanat onomatopoeettinen alkuperä ja sen alkuperäinen merkitys

Jytky Suomen Keski-Karjalan ja Pohjois-Savon murteissa on tunnettu iskusta syntyvän kovan äänen merkityksessä (ks. kartta 1). Seuraavat ovat Suomen murteiden sanakirjassa (SMS) esitellyt esimerkkilauseet:

Parikkala *Se vast ol jytky, ku ol oikeen kova latink*, panos;
Ilomantsi *Olipa se aika jytky* sanoi emäntä kun kuuli ammuttavan;
Siilinjärvi *kyllä se sàe eri jyt kyn kum putos kankullee!*
Eno *Se ol koko jyt ky tyhjile sisuksile sanotaan, kun entisen onnettomuuden lisäksi tulee toinen.*

Mainitun kaltaisen äänen merkityksessä sanaa on pidettävä onomatopoeettisena. Samaa vartaloinesta eli fonesteemia edustavat mm. *jytistä*, *jytinä*, *jyty* ‘jytinä; riita’ ja *jytke* ‘jytinä’, joiden vastineita esiintyy vain inkeroisessa (*jütissä* ‘jytistä’) ja kar-

jalassa (*jytissä, jytäjeä* ‘jytistä’, *jytšisteä* ‘jytyyttää’, *jytinä, jytineh, jyty* ‘jytinä’; SSA I 256). Viron murteissa esiintyviä *jüdiseda, judiseda* ‘tutista, väristä’ -verbejä on SSA:ssa (ibidem.) pidetty osittain suomesta lainautuneina.

Mainittujen sanojen sisäkonsonantti *t* vaihtelee *s*:n kanssa (esim. *jysähtää, jyske, jyskyä*), mikä on havaittavissa myös muissa sisäkonsonantin *t* sisältävissä onomatopoeettisissa sanoissa (esim. *rytistä ~ rysähtää*). Kulonen (2010) rekonstruoi *s*:n kanssa vaihtelevan onomatopoeettisten sanojen sisäkonsonantin *t* kantasuomen affrikaataksi **c* karjalassa esiintyvän *ts*-äänteen perusteella (esim. *jytšisteä* ‘jytyyttää’). Rekonstruoimansa affrikaatan perusteella hän pitää pohjoissaamen *jahcat* -verbiä **jyt/s*-alkuisten sanojen etymologisena vastineena. *Jytky*-sanatoinen sisäkonsonantti *k* esiintyy usein adjektiiveissa ja onomatopoeettisissa verbeissä johdinten välisen vaihtelun yhteydessä (esim. *vireä ~ virkeä; rytistä ~ rysähtää ~ ryskyä*).

Sanan *jytky* lopussa oleva johdinaines **-U* edustaa suomen kielessä teonnimeä. *U*-johdin liittyy produktiivisesti monitavuiisiin *le-* ja *Aise*-vartaloihin (esim. *opiskele-* > *opiskelu, ratkaise-* > *ratkaisu*), kun taas kaksitavuisista verbivartaloista johdetut *U*-teonnimet ovat yleensä leksikaalistumia, jotka ilmaisevat tapahtuman rajatumpana kokonaisuutena kuin produktiiviset *minen*-teonnimet (esim. *alkaa* > *alkaminen* vs. *alku, potkia* > *potkiminen* vs. *potku*; ISK § 229). *U*-loppuinen teonnimi korreloi myös onomatopoeettisten *ise*-verbien kanssa, muttei yhtä produktiivisesti kuin *inA*-nominat, joiden voidaan sanoa olevan lähes yksipuolisesti onomatopoeettisia (Jarva 2003: 84). Onomatopoeettisten sanojen osalta *U*-teonnimi on merkitykseltään abstraktisempi kuin *inA*-teonnimi, esim. *hely* ‘koru’ (vrt. *helinä*); *loru* ‘näppäräsänäinen mutta us. ajatukseton hoku, hokema; tyhjä, turha puhe, pöty’ (vrt. *lorina*; Hakulinen 1979: 263–264).

Jytky-sanalla on kaksi sanakirjoissa mainitsematonta semeemiä, joiden voidaan katsoa johtuneen metonymisesta rytmikkäästi toistuvan jyskyttävän äänen merkityksestä. Ensimmäinen semeemi viittaa tanssimiseen, josta tapahtuva rytmikäs liikehtiminen voi reaalisesti aiheuttaa mainitun kaltaista ääntä. Kyseisessä semeemissä *jytky* esiintyy tyypillisesti genetiivimuotoisen *tanssi*-sanatoinen jäljessä:

*Ja tanssin jytky kuuluu pahalta hyvin laajalti (Partio 4/1920)
Melapirtissä ei ole tänä kesänä tanssin jytky käynyt, mutta
silti Mikkelin Melojien "pääkallonpaikalla" on käynyt vilkas
hyörinä (Länsi-Savo 4.6.1954)*

Lisäksi monikon substantiivimuodossa *jytky*-sanalla on nimetty Tykö Sallisen maalaus, jossa kuvataan työväen talon raskain liikkein toteutettua ilotonta maalaistanssia². Teosta on esitelty *Tulenkantajat*-lehdessä seuraavasti:

Monien luonnoksien jälkeen syntyy / Sallisen suuri teos "Jytkyt". Samea, hienhajuinen huone, muutamia yksinkertaisen vakavasti riemuitsevia, harmonikan sävelissä pyöriskeleviä pareja (Tulenkantajat 1929. s. 155)

Rytmiikkäästi toistuvan jyskyttävän äänen ja tanssimisen metonymiasta suhdetta vakuuttaisivat muut *jyt*-alkuiset sanat *jytistä*, *jytinä(t)*, *jytäkä*, *jytkyttää* ja *jytkittää*, joiden esiintymisestä tanssimisen yhteydessä on tietoja eri puolilla suomen murteita (esimerkkilauseet SMS:sta):

Lemi kun tuloruoka oli syöty häätalossa, niin siit tanssimoa peälle että jytäjeä; Janakkala jytinät, nurkkatanssit; Pielavesi iha koko yön tanssia jytkittivät siellä; Juva miehet tanssijaj jytkyt että latteepalakit notku; Leppävirta sielläpä oli aikamoinen tanssin jytkäkä

Samaan pesyeeseen kuuluvat myös Stadin slangissa yleistyneet substantiivi *jytä* ja verbi *jytää*, joiden vauhdikkaan musiikin ja tanssimisen merkityksistä on ollut tietoja 1970-luvulta alkaen. Seuraavat esimerkkilauseet ovat Paunosten Stadin slangin sanakirjasta (2000: 383):

² Teos ja sen tiedot löytyvät valtion taideteostoimikunnan nettisivulta, jonka osoite on <http://kokoelmat.fng.fi/app?si=A+IV+3053>. Viitattu 5.1.2017.

Tuleeks radiosta jytää? (A. Tajanen); *Bändi soitti jytää ja kimmat kirkui lavan reunalla* (S. Vihavainen); *Siel jytättiin nii rajusti, että vähä välillä täyty mennä partsulle viilenee* (K. Sjögren)

Toinen yleisissä sanakirjoissa mainitsematon *jytky*-sanan seameemi on 'kotitekoinen pamausta aiheuttava, erityisesti ilotulitteena käytetty esine', josta löytyy yksittäisiä tietoja Kansalliskirjaston lehtikokoelmasta (KLK) ja internet-keskustelupalstoilta:

*Eihän helskuutti viekөөn kenenkään hullun tarvitse pyssyjä hankkia, kun tehokkaampia **jytkyjä** voi tehdä* (Länsi-Savo 19.6.1995).

*Ainakin 1940-50-luvuilla jokainen pikkupoika tiesi mikä on **jytky**. **Jytkyjä** rakenneltiin tulitikkujen "rikistä" tai ruudista jos onnistuttiin hankkimaan isokin patruunavarastosta³.*

*50-luvulla muutettuumme Kuopioon ensimmäisiä opittuja uudissanoja oli **jytky**. Se oli meidän pikkupoikien vaarallinen harrastus⁴.*

Siirtoa pamauksen merkityksestä sitä aiheuttavan esineen merkitykseen osoittaa myös äänneasultaan samankaltainen *jysy*, jonka esiintymisestä sekä pamauksen että pamausta aiheuttavan esineen merkityksessä on poimittu tietoja Helsingistä 1940-1980-lukujen välillä (Paunonen&Paunonen 2000: 383):

Jysy tehtiin usein herkästi syttyvästä filmistä, joka pantiin pulloon ja sytytettiin esim. brennaamalla (Heka); *Se oli komee jysy* (Y. Qvamberg); *Me duunattiin jysy rapassa ja talkkarin ovi levis* (Heka); *Onks sul vielä jysyjä?* (T. Letsala)

³ <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/111375-timo-soini-ja-%E2%80%9Djytky%E2%80%9D-%E2%80%93san-an-alkupera-paljastui>. Viitattu 5.1.2017

⁴ http://www.kansanuutiset.fi/scripts/edoris/edoris.dll?app=server&com=sqlxml&tem=d_aihpuu.tpl&topicid=57038&selected=57384. Viitattu 5.1.2017

Jytty-sanon äänen merkitys on voinut kokea erilaisia merkityksensiiroja. Seuraavassa luvussa fokusoidaan siihen kysymykseen, oliko *jytty*-sanon äänen merkitys lähtökohta Perussuomalaisten vaalivoiton merkitykselle.

3. Merkityksen ‘Perussuomalaisten vaalivoitto’ semanttinen lähtökohta

Timo Soini on syntynyt Raumalla ja viettänyt lapsuutensa Espoossa, joten hänen kotikielensä olisi ollut pääkaupungin seudulla puhuttu kieli, joka sisältää hämäläismurteiden piirteitä. Lisäksi hän omaksui todennäköisesti Stadin slangia, jota puhuivat myös samalla alueella varttuneet Soinin ikäiset pojat. Niinpä alustavasti tuntuisi mahdottomalta, että pääkaupungin seudulla varttunut Soini tuntisi levikiltään suppeasti Pohjois-Savon ja Keski-Karjalan murteisiin rajoittuvan *jytty*-sanon. Huomattava on kuitenkin, että *jytty* on kulkeutunut itämurteista Stadin slangiin asti: Paunosten sanakirja (2000: 383) tuntee sanan merkityksessä ‘pamaus, räjähdys’ (esim. *kato mikä jytty tuolla raksalla*) ja ilmoittaa sen esiintyneen Stadin slangissa 1940–60-luvuilla. Edellisessä luvussa on esitetty, että pikkupoikien seassa oli harrastuksena tehty pamausta aiheuttavaa esinettä, jota kutsuttiin *jytty*ksi. Niinpä Soini lienee lapsena oppinut sanan harastaessa pamausta aiheuttavan esineen tekemistä kuten muutkin pääkaupungin seudulla asuneet pikkupojat.

Puolueen vaalivoittoon viittaava *jytty*-sanon käyttö ei ole dokumentoitu missään lähteessä tai kirjallisuudessa. Huomattava on, että SMS:ssa on tieto *jytty*-sanon onnettomuuden merkityksestä, jonka ”järkyttävyyttä” voisi yhdistyä myös odottamattomaan Perussuomalaisten vaalivoittoon. Järkyttävään, odottamattomaan tai yllättävään tapahtumaan, ts. uutiseen viittaava seameemi onkin tyyppillistä pamaukseen viittaaville sanoille kuten *pamaus*, *paukku* ja *pommi*:

Vuonna 1991 yhtäläisyyksiä alkoivat jo jotkut löytää, mutta suuri pamaus oli vasta Ahtisaaren ilmaantuminen parhail-

laan käynnissä olevaan presidenttikisää. (Länsi-Savo 9.9.1993).

*Kieltolain piti lähes sata vuotta sitten raitistaa Suomen kansa ja tehdä kodit onnellisiksi. Se ei onnistunut, vaan lakia kierrettiin kaikin keinoin. Lopulta järjestettiin neuvoa-antava kansanäänestys joulukuun lopulla 1931, tasan 80 vuotta sitten. Kieltolaki tyrmättiin siinä selvin luvuin, mutta tulos yllätti aikalaiset. "Kun naisista yli 65 prosenttia vastusti, se oli **aikamoinen paukku**", sanoo valtiotieteen lisensiaatti Aija Kaartinen (HS 30.12.2011).*

*Kesällä 2013 tietovuotaja Edward Snowden paljasti, että Yhdysvaltojen tiedusteluvirasto NSA vakoili laajasti EU-kansalaisten (siinä missä omienkin kansalaistensa) henkilökohtaisia tietoja. – – Paljastus oli **uutispommi** ja herätti laajaa suuttumusta eri puolilla maailmaa, vaikka virallisesti yritykset kiistivätkin vakoiluverkoston olemassaolon (HS 23.1.2016).*

Järkyttävään tapahtumaan viittaavan pamauksen metaforan voi ymmärtää pohjautuvan siihen mielikuvaan, että pamauksen voimakas ääni voi aiheuttaa ihmiselle säikähdystä tai jopa tajuttomuutta. Sama metafora on havaittavissa useiden eri maailman kielten pamaukseen viittaavissa sanoissa kuten englannin *bomb-shell*, saksan *knalleffekt* ja ruotsin *knall*. Pamahtavan tai jysähtävän äänen synnyttää käytännössä usein konkreettinen isku, jota ilmaisevista sanoista moni muukin merkitsee järkyttävää tapahtumaa: esimerkkejä löytyy runsaasti paitsi suomesta (esim. *isku*, *tälli*, *tärsky*) myös monista maailman kielistä (esim. japanin *utsu* 'to strike; to surprise, to amaze', englannin *strike* 'to beat, to hit; to surprise', venäjän *porazit* 'to hit (with a weapon), to surprise' (ks. DatSemShift).

Pamahtavaan ääneen viittaavista sanoista erityisesti *paukku* esiintyy myös urheilun alalla yllättävän saavutuksen kontekstissa, jolloin sitä käytetään *jysähtää*-verbin kanssa:

Yllättävä suomalainen NHL-paukku jysähti – "NHL:n valloitus jäi kesken" – Antti Pihlström lähtee kuuden vuoden tauon jälkeen yrittämään NHL-läpimurtoa (Urheilulehti 7.9.2015).

Lentopallokevään toistaiseksi kovin kotimainen paukku jysähti maanantai-iltana Loimaalla, kun Hurrikaani-Loimaa kukisti Vammalan Lentopallon miesten Mestaruusliigan kaudennessa välieräottelussa (HS. 7.4.2015).

Myös verbin *jysähtää* kanssa samaan pesyeeseen kuuluvalla nominijohdoksella *jysäri*, jonka loppuaines –*Ari* on tyypillinen slangin johdoksille, viitataan yllätysvoittoon raveissa. Tätä merkitystä ei ole mainittu Paunosten Stadin slangin sanakirjassa (toisaalta siinä on mainittu merkitys 'isku, lyönti'; ks. mts: 383):

Varsinainen jysäri tuli päätöskohteessa, missä Harri Tuomisen San Cotton kiitti namujuoksusta ja spurttasi kärkeen. Tuomas Pakkasan kannustama Roger Pride pani voittajan mahdollisimman ahtaalle. Myös Antti Teivaisen tallin Helens Pride kiri sitkeästi, kolmoseksi (HS 4.1.1996)

Jysärin toivossa merkkeen lavennukseen myös Monte Faron, jonka tuore ennätys on Kokemäen radalta ja samalla kuskilla (Länsi-Savo 3.8.1999).

Jos jysäriä hakee, voi harkita rastia Lennotar K:n ja/tai Palma II:n ruutuun. (Länsi-Savo 19.10.1999)

Soini on harrastanut raveja vuosia, joten voisi olettaa, että vaalivoiton julistuksessa hän käytti *jytty*-sanaa äänneasultaan samantapaiseen *jysäri*-sanana tapaan. Siinä tapauksessa kuitenkin herää kysymys, miksi hän käytti juuri *jytty*-sanaa eikä *jysäri*-sanaa. Selityksenä voisi olla ensinnäkin, että hän käytti tarkoituksellisesti ihmisille tuntematonta sanaa herättääkseen mahdollisimman paljon huomiota. Toiseksi oletettavissa on, että vaalivoiton julistukselle, jonka pitäisi olla mahdollisimman kompakti ja mukaansatempaava, sopii paremmin kaksitavuinen kuin kolmitavuinen sana. Kolmas mahdollinen selitys on, että koska *jy-*

säri on Stadin slangissa tunnettu enimmäkseen pääsäryn merkityksessä (ks. Paunonen&Paunonen 2000: 383), Soini ei voinut käyttää sitä puolueensa vaalivoiton yhteydessä. Huomattava on myös, että ennen Perussuomalaisten perustamista Soini on tehnyt poliittista uraa Suomen Maaseudun Puolueessa, jonka vankka kannattajakunta oli nimenomaan savolaismurteiden alueella⁵. Tästä voidaan olettaa, että Soini ei halunnut käyttää mitään sellaista slangisanaa, joka maaseutukannattajien mielessä olisi leimautunut liian stadilaiseksi.

Timo Soinilta saamastani sähköpostiviestistä (20.6.2017) käy ilmi, että vuoden 2011 vaalikiertueilla kiertäessään ympäri Suomea hän kuuli *jytty*-sanana ja ajatteli, että sillä sanalla on paitsi pommien myös myönteinen merkitys. Hän ei kuitenkaan sen enempää kerro, joten jää selviämättä, mistä paikkakunnasta tai keneltä hän kuuli *jytty*-sanana ja miksi ajatteli sanan olevan myönteinen. On silti oletettavissa ainakin, että hän kuuli sen nimenomaan savolaismurteiden alueella, jolla on edelleenkin pääosa hänen kannattajista, ja että Soinin käydessä vaalikiertueella kannattajistaan joku (ehkä savolainen) viittasi *jytty*-sanalla siihen, että Perussuomalaiset toisi Suomen kansalle yllätyksen jättimäisellä vaalivoitolla (ks. Enosta poimittu lause-esimerkki). Soini, jolle *jytty* on lapsuudestaan pitäen ollut tuttu pommia merkitsevänä, toisti kuulemaansa *jytty*-sanana käyttöä Perussuomalaisten vaalivoiton julistuksessa, minkä jälkeen sana on päässyt kansan tietoisuuteen ja muotisanaksi.

Kokoavasti voidaan todeta, että muotisanana, Perussuomalaisten vaalivoittoa merkitsevänä *jytty* edustaa puhtaasti merkityksenkehityksen kontekstiaalisuutta ja moniselitteisyyttä, ja sen tarkastelu vaatii kurottumista kielen ulkopuolelle (vrt. Koivisto 2013: 286).

4. Merkityksen ‘vankka; iso’ analoginen tausta

Suomen murteissa *jytty*-sana on tunnettu äänen lisäksi myös vankkuuden ja siitä laajennetussa isouden merkityksessä, josta

⁵ Tästä huomiosta kiitän anonymista refereetäni.

tietoja on poimittu Pohjois-Karjalan, Savon ja Kainuun pitäjistä sekä Isostakyröstä, Padasjoelta, Konginkankaalta ja Ylitornioista (ks. kartta 2):

jytkys taloos on kaikkia niinku vanhas Vänteliinis Isokyrö; on iso jytky tuo tukki Nurmes; Siinon jytky ruuna Maaninka; se ol jytky taloⁱ ennen, sanottiil leipätalo^{ks}, siitä ei puuttunna mitää. Nilsiiä; oekein jytky mies Sotkamo; Noliki (hirret) tavattomia jytkyjä Ylitornio; Ol se jytky juttu se kavallusasia Pielavesi

Äänen ja vankkuuden merkitysten välistä suhdetta voidaan valaista myös *jytky*-sanan kanssa samaa alkuperää olevat *jyty* ja *jysky*, joilla on myös tietoja sekä äänen että tukevan olion merkityksistä suomen murteissa:

jyty 'jytinä, jyske, pauke, meteli'
Vampula vaikka ne (lentokoneet) *korkeeltakim meni ni se vaan anto aika jytyn*.
Hailuoto kova *jyty siälä luuvas* (= puimahuoneella) *taas kävi, ku siälä ne nuaret hyppeli*, tanssi; Töysä *ee kö tuolla liet tanssattu jytyhän tuolta kuulu*; Rovaniemi *siinä ei kovin kova jyty käy kun kissa kävelee*; Liperi *jo poròj jyty kuuluu*; Täräntö *siinä* (kalliolla) *monet jytyt* (= tanssit) *piettii sillo*.

— 'tukeva, jyrkevä'
Sippola *aika jyty reki, kyl se nyt halkokuarman kestää*; Sääminki *siun kärris on iha jyty peli*; Vimpeli *no liika jyty se Jymy-Liisa tytöks oli!*; Kuhmo *onpas siinä juukeli vie oekkeen jyty petäjä*; Ylitornio *jyty seiphäitä*.

jysky 'paksusta, tukevasta olennosta t. esineestä'
Laihia *mä löyrin meirän korvesta sellaa sen hirren jyskyn, jotten tahtonu rekhen saara*; Laihia *tua teirän sika on aika jysky, kyllä soo ruakaa saanu*; Kangasniemi *ne* (halot) *ol sit semmoesia jyskyjä*; Muuruvesi *jysky se on ihmisen aluksi*.

— 'täräys, jymähdys'

Räisälä *se ol' aika isku, ku tuollase jysky anto; Kuopio ol'pa se aeka jysky, kun tuo poeka lekalla nurkkapiähäm porraotti!*

Sekä äänen (tai sitä aiheuttavan tapahtuman kuten puuhaaminen) että vankkuuden merkitykset sisältyvät myös äännerakenteeltaan samantapaisiin *jymy* ja *jyry* -sanoihin, jotka ovat tunnetumpia yleiskielessä kuin mainittujen **jy*-alkuiset sanat. Seuraavat ovat SMS:ssa esitellyt niitä koskevat esimerkkilauseet sekä äänen että vankkuuden merkityksessä:

jymy 'vankka, suuri, mahtava, emä-, aika(moinen), eri'
Hämeenkyrö *tosa vainiosa oj jymyä kauraa; Juupajoki ne (nuorakeinut) ei ollun niij jymyä tyätä kun kelakeinut; Ilo-mantsi siel olliit jymy häät, niist harvo haastetaa; Kivennapa siinnon jymy mies.*

— 'kumu, jyminä'
Sauvo kun riihellä varstan *kans möttäs taik mättäs nin kyl se aika jymy ol; Lammi ilmassaki käy välistä semmoi jymy.*

jyry 'vankka, vahva, riski, roteva, jyrkevä, iso, komea'
Kuortane *me ajoomma jyry heinäkuarmia ja kaataah humahutimma laron etehe; Hämeenkyrö s on kovij jyry miäs; Kylmäkoski siin on niin, tuvan nurkassa, jyry muuri; Padasjoki kyllä siin on sitte jyry tukkirek tehty, kyl se kesteä; Suur-saari möljä (= laivasilta) on sellaij jyrympä värkki kuin ryki, laivalaituri; Säkki järvi oikeinhan Iivarill ol jyry talo siellä Salajärvellä.*

— 'meteli, jyrinä, möyke, meno; puuha, touhu'
Ilmajoki *yhyres syömisen jyrys niinkun Ala-Nikkoolan väki sp; Vesilahti jos äijä tiätäs että likka oli iltamissa niin kyllä siä eri jyry nousis; Orivesi varsta oli sellainen joka sej jyrym piti oikeen puidessa; Iitti siel käv tuvas jyry, ku pojat tappel; Kymi se (meteori) tul niin koval jyryl; Kuolemajärvi Sellane jyry kuulu Myllyylt Saima tuvast iha ku ois tappelu nujakka olt; Sakkola onhan sill jyrryy (= puuhaamista) ennenkui se asia tulloo tehhyks.*

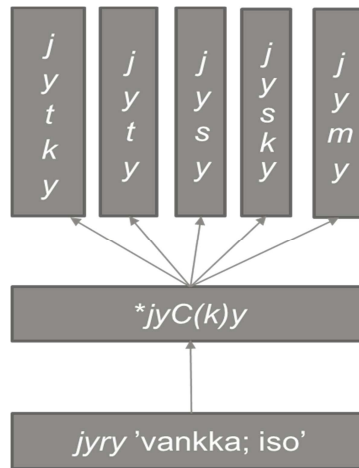
Semanttinen vastaavuus pamahtavan äänen ja vankkuuden välillä on kuitenkin ollut kiistanalaista suomalaisessa etymologisessa tutkimuksessa. Ahti Rytönen (1940: 64) olettaa, että onomatopoeettisuudesta on johtunut komeuden tai tehokkuuden merkitys, ja esittelee esimerkkinä yhdyssanan *jymypilvi*, jonka häneen mukaansa voidaan tajuta kahdessa merkityksessä: 1. ‘jymisevä pilvi’, 2. ‘mahtava pilvi. Hän esittelee myös sellaisia yhdyssanoja kuin *jymy-*, *jyry-*, ja *jyhykortti* ‘tehokas kortti (korttipelissä)’, joiden määriteosia *jymy*, *jyry* ja *jyhy* hän pitää nykysuomessa kehumasanoina. Hän mainitsee myös mahtavapuista metsää merkitsevät *jyleikkö* ja *jyreikkö*, joita hän kehottaa vertaamaan myös sellaisiin maastotermeihin kuin *komeikko*, *lo-meikko*, *romeikko*, *loseikko*, *löseikkö*, *räteikkö*, *räseikkö*. Onomatopoeettisperäisinä Rytönen pitää myös sellaisia adjektiiveja kuin *öky*, *komea*, *korea*, *muhkea*, *sorea*, *jyhkeä*, *uhkea*, *huikea* ja *rohkea*. Rytöksen esittelemistä sanoista joillekin on kuitenkin esitettävissä muunlainen etymologia kuin onomatopoeettisuus. Esimerkiksi *rohkea* on selvästi kantagermaaninen lainasana (< germ **wraskwa-* [> mn *rōsk-r* ‘rohkea, reipas, kunnollinen’, isl *rōskur* ‘reipas, nopea’; Läglos III 167]), ja *öky* mahdollisesti ruotsista lainautunut (< ruots. *ökä* ‘karttua, kasvaa’, vrt. *öykkäri* ‘röyhkeä, töykeä’).

Rytöksen tapaan Suomen kielen etymologinen sanakirja ja Suomen sanojen alkuperä olettavat sanan *tomakka* ‘tarmokas, jämerä’ kuuluvan samaan sanueeseen kuin *tomahtaa* ‘tömähtää, jysähtää’. Kyseisen sanueen yhteydessä on mainittu saamen sanoja *doabmir*, *doabmil* ‘reipas, tarmokas’ ja *doabmat* ‘kiirehtiä’, joita on pidetty SKES:ssa suomesta lainautuneina ja SSA:ssa satunnaisesti samantapaisina. Aikio (2009: 169) kuitenkin pitää SKES:n ja SSA:n rinnastuksia semanttisesti epäuskottavina ja huomauttaa siitä, että saamen sanat ovat laajalevikkisempiä kuin *tomakka*. Hän esittää suomen *tomera*-sanan olevan lainaa kantasaamen sanasta **toame-rē-* (> SaaL *dābmar* ‘quick, nimble’) ja *tomakka*-sanan muodostuneen suffiksinvaihdon kautta.

Semanttinen vastaavuus äänen ja vankkuuden merkitysten välillä ei siis ole suoraviivaisesti perusteltavissa eikä muista kielistä löydy paralleelleja. Puheena olevaa vastaavuutta kyseenalaistaa myös se, että kaikkien mainittujen **jyC(k)y*-tyyppisten

sanojen vankkuuden merkitys on tavattavissa vain suomen murteissa eikä muissa lähisukukielissä. Huomattava on, että vankkuuteen viittaavista sanoista levikiltään huomattavasti muita laajempi on *jyry*, kun taas *jymy*, *jytky* ja *jysky* ovat levikiltään hajanaisia (ks. liitteet). Sanan *jyry* laaja levikki Suomen murteissa tuntuu luonteelta, sillä samanvartaloisia vastineita, jotka merkitsevät paksua tai vankkaa oliota, esiintyy karjalassa (*jyrie* ‘karkea, paksu, vahva; VKS *jyrie*) ja vörossa (*jürre* ‘paksu’; VES).

Koska synonyymisten **jy*-alkuisten sanojen välillä on huomattava ero levikin laajuudessa eikä äänen merkityksestä suoraan viivaisesti ole osoitettavissa johtuvan vankkuuden merkitystä, olisi johdonmukaista olettaa, että ne ovat sekundäärisesti syntyneet *jyry*-sanasta sisäkonsonantin vaihtelun kautta. Niiden syntymisprosessia voisi kuvata seuraavalla kaaviolla:

Kaavio 1. *Jyry*-sanana ‘vankka; iso’ pohjalta muodostuneet sekundääriset **jy*-alkuiset muodosteen

Fennistisessä sanaston tutkimuksessa onkin havaittu merkitykseltään samantapaisten sanat voivat varioida äänteellisesti. Esimerkkejä tällaisista sanoista on runsaasti esitellyt Veikko Ruoppila (1936) Lemin murteesta: *huikku* ~ *huiettu* ‘metsäpolku’, *reknata* ~ *retnata* ‘laskea’, *myry* ~ *pyry* ~ *pöry* ‘kova lumi- tai

vesisade', *kaljahtaa* ~ *naljahtaa* 'kiertyminen veden silmänurkkaan', *räkällään* ~ *jäkällään* 'vatsallaan makaaminen'; *parkki* ~ *parttilaiha* 'laiha lahna'. *läjähtää* ~ *lejahtaa* ~ *lehahtaa* ~ *lemahtaa* ~ *levähtää* 'leimahtaa tuleen. Tällaisten äänteellisesti varioivien sanojen yhtenäistä äännerakennetta (esim. **huiCCu* 'metsäpolku', **reCnata* 'laskea', **CVry* 'kova lumi- tai vesisade' yms.), joka muistuttaa arabiassa tai hebreassa tunnettua katkomorfia (Jarva 2003: 32), on kutsuttu joko *sanahahmoksi*, *fonemaattiseksi kentäksi* tai *skeemaksi*. Äänteellisesti varioivien sanojen ja niiden yhtenäisen äännerakenteen muodostumisen pohjana on aina säännöllisesti etymologioitava sana, josta Malkiel (1989) käyttää nimitystä *johtosana* (eng. *leader word*; ks. myös Jarva 2003: 33). Hän esittelee tällaisesta johtosanasta esimerkiksi espanjan sanaa *memo* 'foolish, silly', joka on periytynyt muodosta **semo* tai **xemo* 'one-half, half-witted' (< latinan *sēmis* 'half'). Sen pohjalta ovat syntyneet sekundääriset muodostet *lelo* ja *fofo*, jotka eivät siis ole säännöllisesti etymologioitavia. Etymologian kannalta oleellista on siis selvittää, mikä on äänteellisesti varioivan sanojen lähtömuoto eli johtosana (vrt. Nikkilä 1998: 79).

Vankkuuteen viittaavien **jyC(k)y*-tyyppisten sanojen johtosanana toimivan *jyry*-sanana muita etymologisia tietoja kuin lähisukukielten vastineita ei ole esitettävissä. Ainakin koko *jyr*-pesye on rinnastettavissa toiseen vankkuuteen viittaavaan *jär*-pesyeeseen, joihin kuuluvat esim. suomen *järeä*, karjalan *järie* 'paksu, vankka, kookas, suurirakeinen, karkea, karhea', vepsän *jäređ* 'paksu, sakea, karkea' ja võrun *järelik* 'karkeanpuoleinen (kangas)', *järre* (SSA I 258; VES)⁶. Jos ne olisivat jotenkin etymologisesti toisiinsa yhteydessä, jompikumpi voisi olla toisen vokaalivariantti, ja vokaalivariointi on tapahtunut varhain jo kantasuomen vaiheessa levikin perusteella.

Oletettavissa on lisäksi, että *jär*-pesye on levikiltään mariin saakka ulottuvan uralilaisen **jäme*-sanavartalon sisäkonsonantivariantti, jolloin se olisi lähtömuoto *jyr*-pesyeelle. Tätä olettamusta tukisivat ainakin võrun johdostyypeiltään toisiinsa rinnastuvat sanaparit *jä(m)melik* ~ *jä(r)reli/k* ja *jämme* ~ *järre* (ks.

⁶ Ks. <http://www.folklore.ee/Synaraamat/j.html>

VES). Sen perustelemiseen kuitenkin tarvitaan paralleleja vastaavanlaisesta sisäkonsonanttivarioidinnista, mutta sellaisia ei ainakaan äkillisesti löydy. Niinpä **jyr* ja **jär* -pesyeiden alkuperä on edelleen selvítettävä.

5. Yhteenveto

Sana *jytky* on noussut kansan tietoisuuteen Soinin puheesta, jossa hän julisti Perussuomalaisten vaalivoittoa, ja tullut muotisanaksi, jonka merkityksiä ovat nykysuomessa suurin piirtein ‘Perussuomalaisten vaalivoitto’ ‘populismipuolueiden vaalivoitto’, ‘murskaava vaalivoitto’, ‘odottamaton saavutus’, joiden pohjana on yllätyksen merkitys. Sen monimerkityksisyys on johnutut sen suosiesta kuten muutkin muotisanat.

Sanan alkuperäinen merkitys on jysähtävä ääni ja samaa alkuperää kuin *jytistä*, *jytinä*, *jysähtää*, *jyskyä*, jotka ovat selvästi onomatopoeettisia. Äänen merkityksessä tietoa sanasta on saatu vain Pohjois-Savon ja Keski-Karjalan pitäjistä, mutta Soini on ilmeisesti oppinut sanan Stadin slangin kautta, johon asti sana on kulkeutunut. Merkityksen ‘Perussuomalaisten vaalivoitto’ voi johtaa ‘odottamattoman tapahtuman’ merkityksestä, joka on kehittynyt pamauksen merkityksestä. Odottamattoman tapahtuman eli yllätyksen merkityksen lähtökohtana on pamauksen aiheuttama tajuttomuus, mille löytyy paralleleja eri maailman kielistä. Perussuomalaisten vaalivoiton merkityksessä *jytky*-sanaa voidaan pitää onomatopoeettisena ja äänen taka-alaistuneena.

Vankkuuden merkityksessä puolestaan onomatopoeettinen alkuperä on kyseenalaista, vaikka suomen murteissa on tavattavissa useita äänneasultaan samantapaisia sanoja kuten *jyty*, *jysky*, *jymy* ja *jyry*, jotka kaikki merkitsevät sekä ääntä että vankkuutta. Kaikesta huolimatta pääteltävä on ainakin, että mainituista sanoista *jyry* on kaikkein laajalevikkisin ja levikiltään ulottuu vöruun asti, joten sitä voisi pitää muiden sanojen lähtömuotona eli johtosanana. Vankkuuden merkityksen *jytky*-sanaa ei siis ole suoraviivaista pitää äänen taka-alaistuneena, vaan se lienee eri alkuperää kuin äänen merkityksen *jytky*.

Tässä artikkelissa pyrittiin esittämään yhden johdoksen moninaisia merkitysvariantteja ja niiden kehityskulkuja äänen takalaistumisen yhteydessä hyödyntäen runsaasti havainnollisia tekstikatkelmia ja esimerkkilauseita sekä levikkitietoja. Tämä artikkeli osoittaa, että sanan, erityisesti äänteellisesti ja semanttisesti varioivan sanan alkuperän tutkimukseen eli etymologiaan ei ole sovellettavissa vain tiukkaan äänne- ja merkitysvastaavuuteen perustava selitys, vaan siihen tarvitaan myös paralleleihin tukeutuva merkityksenkehitysten perustelu ja levikkitietoihin perustuva johtosanan selvittely.

Aineslähteet

HS = Helsingin sanomat. 1990–2017. Verkkoersio. <http://www.hs.fi> [viitattu 5.1.2017].

Korp = Lars Borin, Markus Forsberg and Johan Roxendal. 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. Sähköinen tietokanta. <https://korp.csc.fi/>. [viitattu 5.1.2017].

Kirjallisuuslähteet

Aikio, Ante 2009: *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu: Oulun yliopisto.

— **2014:** Studies in Uralic Etymology III: Mari etymologies. – *Linguistica Uralica XLIX*, 161–174.

DAT = M. Bulakh, D. Ganenkov, I. Gruntov, T. Maisak, M. Rousseau, Anna A. Zalizniak. Database of semantic shifts in the languages of the world, DatSemshifts 2012-2013. Sähköinen tietokanta. <http://semshifts.iling-ran.ru>. [viitattu 5.1.2017]

Hakulinen, Lauri 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava

Huhtala, Aarre 1989: Muotisanat. – Vesikansa, Joukko & Rantalainen, Pirjo 1989: *Nykysuomen sanavarat*. Helsinki: WSOY, 127–147.

- Jarva, Vesa 2003:** *Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jääskeläinen, Anni 2013:** *Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktiot*. Helsinki: Unigrafia.
- KS = Kielitoimiston Sanakirja**. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006.
- Kulonen, Ulla-Maija 2010:** *Fonesteemit ja sananmuodostus, suomen kontinuatiivisten U-johdosten historiaa*. Suomi 197. Helsinki: SKS.
- Koivisto, Vesa 2013:** *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: SKS.
- LÄGLOS = A. D. Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra & Osmo Nikkilä:** *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen*. Bd. I–III. Amsterdam: Rodopi (1991–2012).
- Lämsimäki, Maija 1987:** *Suomen verbikantaiset in : ime -johdokset*. Helsinki: SKST.
- Malkiel, Yakov 1990:** *Diachronic Problems in Phonosymbolism*. Edita and Indita, 1979–1988. Volume I. Amsterdam: Benjamins.
- Nikkilä, Osmo 1998:** *nop-ea → nop-sa, sel-keä → sel-vä*: Sufiksinvaihto ja suomen sanojen etymologointi. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.): *Kirjoituksia muoto- ja merkityksopista*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. 77–101.
- Paunonen, Heikki & Paunonen, Marjatta 2005:** *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Ruoppila, Veikko 1934:** Muutamia piirteitä puheesta. – *Virittäjä* 38. 22–34.
- Rytkönen, Ahti 1940:** *Eräiden itämerensuomen tm-sanojen historiaa*. Jyväskylä.
- Saussure, F. D 1959:** *Course in General Linguistics*. Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, in collaboration with Albert Riedlinger. Translated by Wade Baskin. New York: Philosophical Library.
- Sivonen, Jari 2010:** Voimakas yhä voimissaan. *Kielikello* 4/10. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2302> [viitattu 3.1.2017].

SKES = Y. H. Toivonen – Aulis Joki – Erkki Itkonen – Reino Peltola (toim.): *Suomen kielen etymologinen sanakirja* 1–6. Helsinki: SKS.

SMS = Tuomo Tuomi – Matti Vilppula – Ulla Takala ym. (toim.): *Suomen murteiden sanakirja. Osat 1-6*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Verkkoersio. <http://kaino.kotus.fi/sms/> [viitattu 5.1.2017].

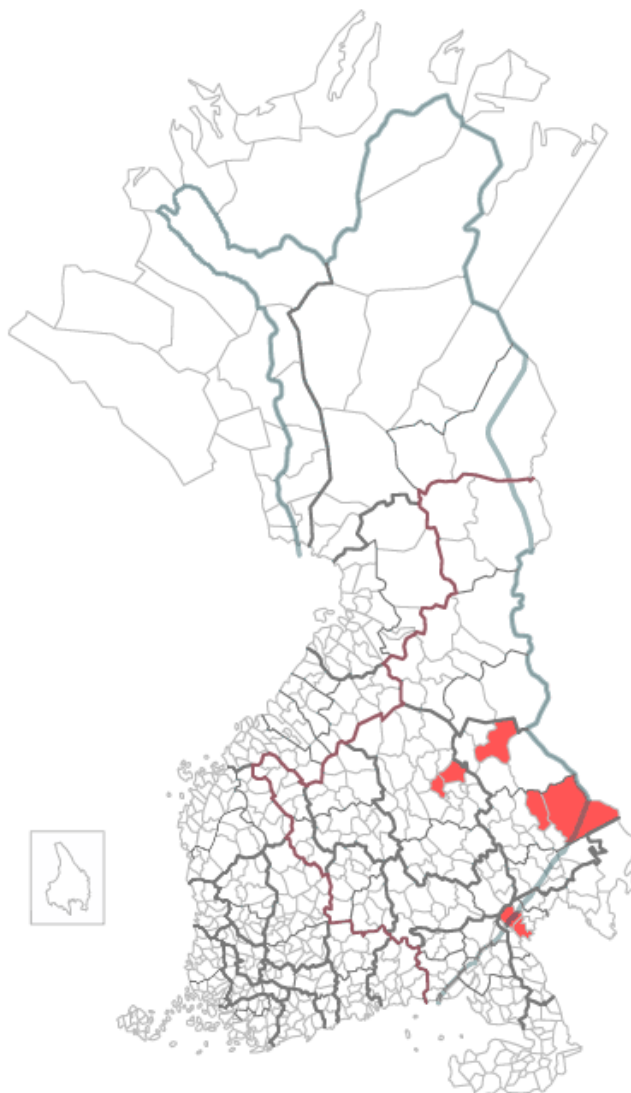
SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten keskus.

SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1-3*. Helsinki: SKS & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

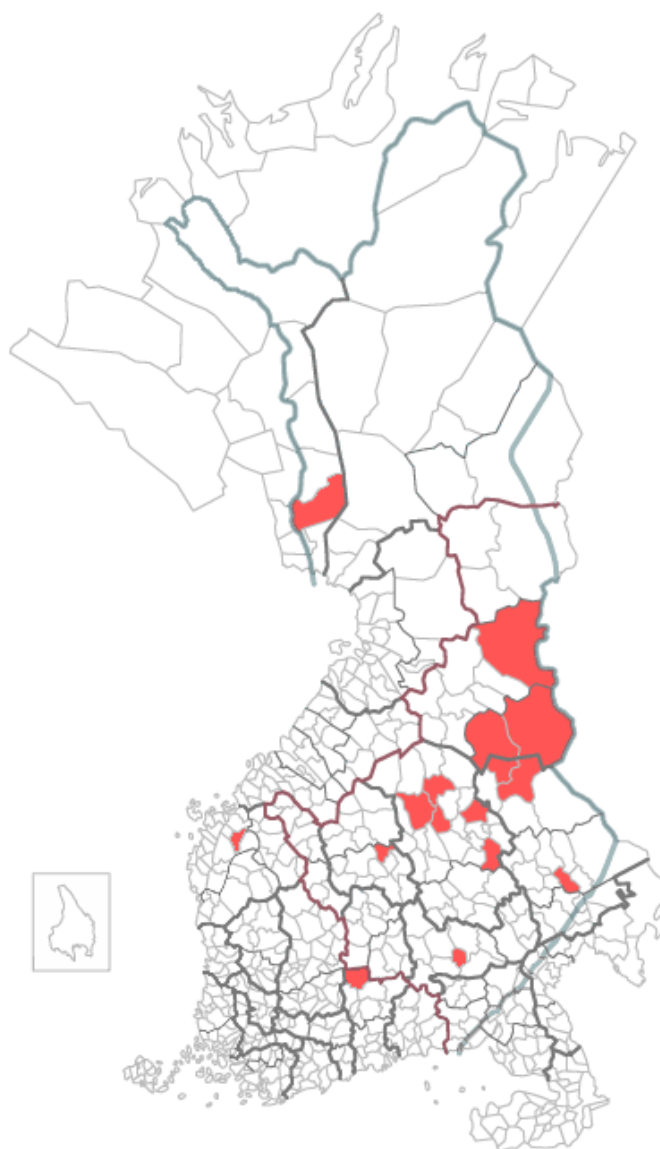
VES = *Võro-Eesti Synaraamat*. Võru instituut. Verkkoersio. <http://www.folklore.ee/Synaraamat/> [viitattu 5.1.2017].

VISK = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja-Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. [viitattu 5.1.2017].

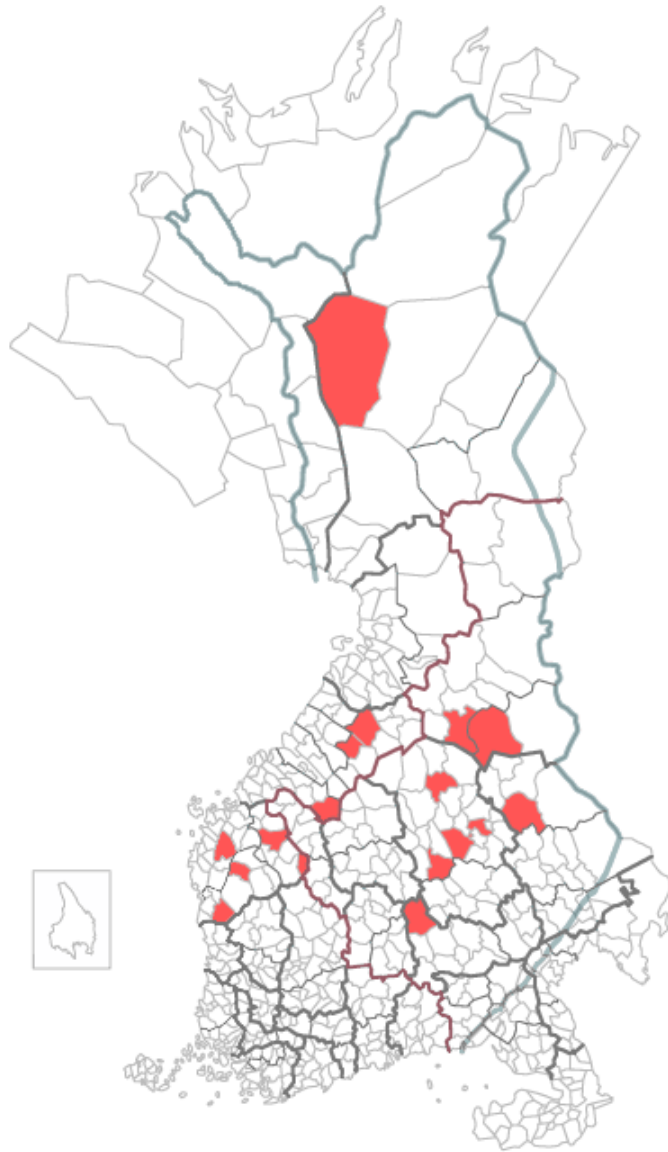
Liitteet

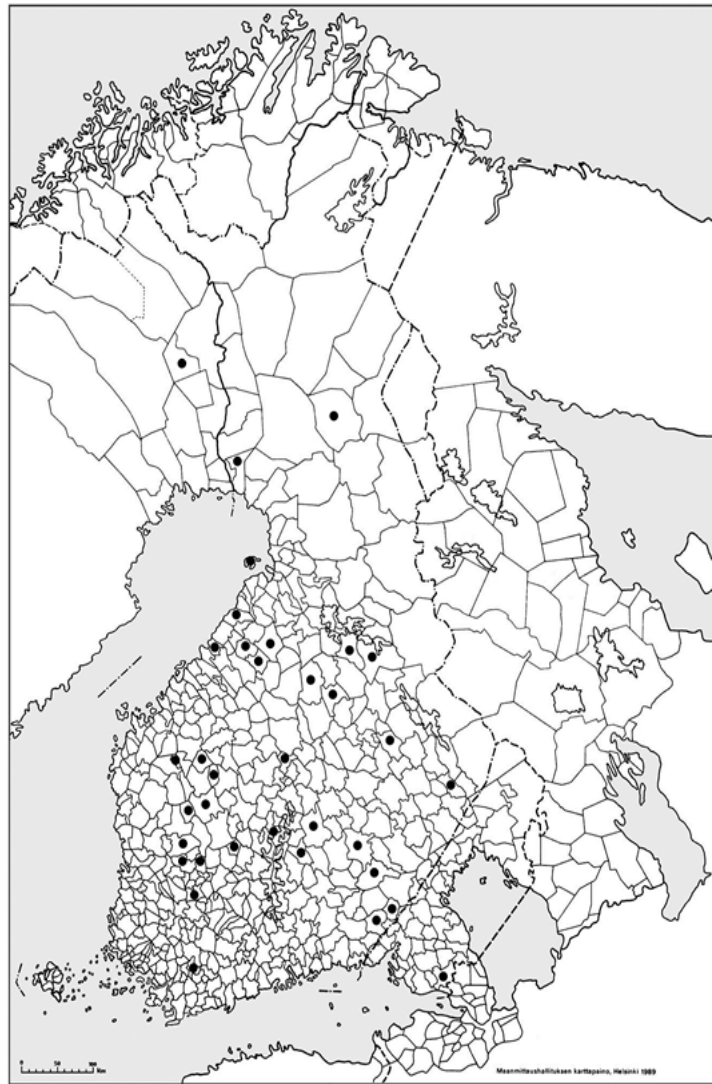
Kartta 1. *jytky* 'jysäys, kolahdus, pamaus' (SMS)

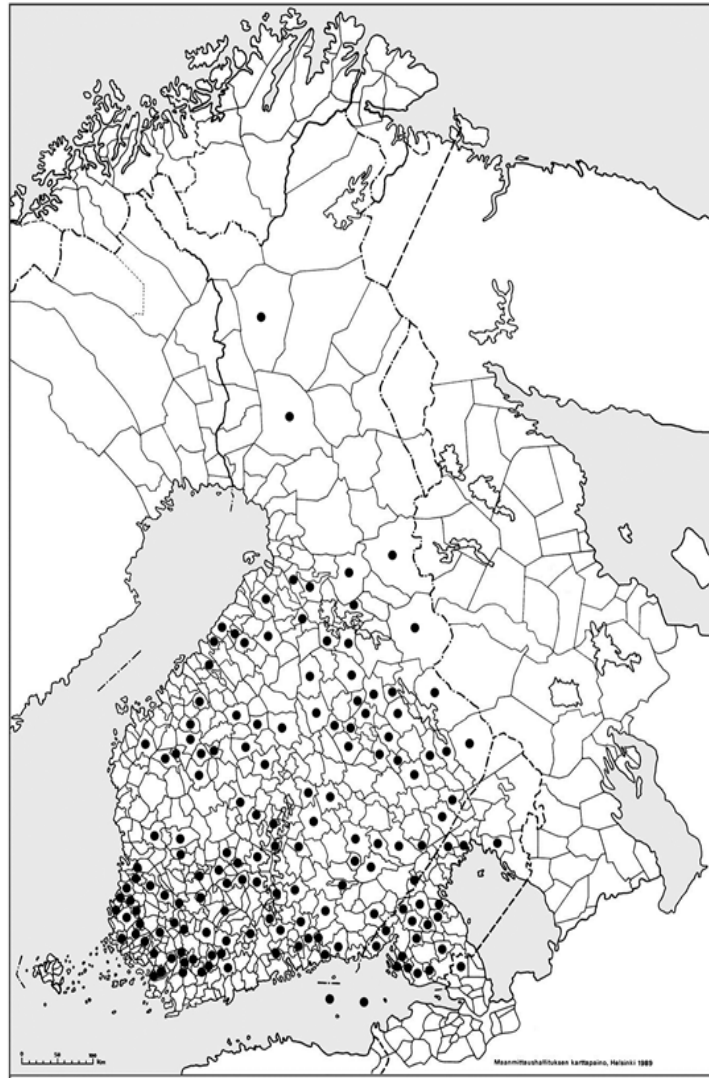
Kartta 2. *jytky* 'suuri, vankka' (SMS)

Kartta 3. *jysky* 'paksusta, jykevää oliosta' (SMS)

Kartta 4. *jymy* 'vankka; iso'

Kartta 5. *jyry* 'vankka; iso'

Jeongdo Kim: *Jytky* – üte onomatopoeetilidse sõna tähenduse muutuminõ

Seon kirotusõn kias soomõ keele sõnna *jytky* ‘pauk, tümäk, kõmak, jumak, kõmahtus’ ku näüdüst üte onomatopoeetilidse sõna tähenduse muutumisõst.

Sõna *jytky* sai Soomõn väega kuulsas päält tuud, ku Põlissuumlaisi eräkunna päämiis Timo Soini ütelf päält uma eräkunna 2011. aastaga suurt valimisvõitu “*nyt tuli iso jytky*” ‘noq tull suur pauk’. Timä üteliuse mõol sai *jytky* peris moodusõnas.

Seo sõna tähenduse muutumist kaiõn tulõ seletäq, et timä tähendüs ‘Põlissuumlaisi valimisvõit’ või ollaq ülekannõq tähendüest ‘pauk’, miä täl om olnuq soomõ keele Kesk-Kařala, Savo ja Helsingi pruugin. Tegeligult om sääntsestsamast tähenduse muutumisõst ‘pauk’ > ‘uutmalda sündmüs’ nii soomõ ku muist keelist võttaq peris pallo näüdüssit, nt soomõ *paukku*, *pamaus* ‘pauk, kõmahtus’, *pommi* ‘pomm’, inglüse *bombshell*, šaksa *Knalleffekt* ‘paukuudis’. Sääne tähenduse muutus tulõ tiidmisest, et mõnõq kõvva pauku tegeväq sündmüseq võivaq üteliidsi ka meelemärkusõ ärq võttaq. Midägi säänest johtu ka soomõ rahvaga, kiä taa eräkunna võitu väega imehř, ni tuust kõnõlõmisõs passiski häste seo onomatopoeetiline sõna *jytky*.

Jytky om mõnõn soomõ murdõn tunnõt ka tähendüsen ‘paks, jürre; suur’. Tähendüisi ‘pauk’ ja ‘paks; suur’ vaihõkõrra üle om soomõ keele etümoloogian vaiõld, näide tõõnõtõõsõlõ vastaminõ olõ-õi kimmäs, selle et sääntsele vastamisõlõ olõ-õi joht löüdäq tukõ tõisist maailma keelist. Tuu asõmal paistus sõna *jytky* tähendüsen ‘paks; suur’ ollõv hoobis tõõsõnd sõnast *jyry*, mil om küllh vastussit ka kařala ja võro keelen (*jürre*).

Kokkovõttõs näütäs seo kirotus, kuis või ütte tulõtõdud sõnna uuriq kontekstianalüüsi meetodidõga. Nii ummi tähendüisi ku kujo poolõst tõõsõndõlõvat sõnna nigu *jytky* saa-ai uuriq õnnõ kitsidõ helü- ja tähendüsvastavuisi perrä. Taa nõud põhaligumbat semantilist analüüsi, miä võtt arvõhe ka tähendüsparalliile ja sõnno levikut.

Tähüssõnaq: soomõ onomatopoeetilinõ sõna, tähendüsemuutus, tähendüseparalliil, kontekstuaalsus, etümoloogia

Märksõnad: soome onomatopoeetiline sõna, semantiline muutus, semantiline paralleel, kontekstuaalsus, etimoloogia

Jeongdo Kim: *Jytky* – Studying of semantic development in an onomatopoeic word

This article discusses the Finnish word *jytky* ‘bang’ as an example of the semantic development in an onomatopoeic derivative. *Jytky* became known among Finnish people after Timo Soini, then leader of the Finns Party, used it in the sentence “nyt tuli iso jytky” ‘now came a big bang’ referring to the election victory of the Finns Party in 2011. Following his statement, *jytky* became a buzz word.

In discussing the semantic development, it should be justified that the meaning ‘election victory of the Finns Party’ can represent a shift from the meaning ‘bang’, known in Middle Karelian, Savo and Helsinki slang. It is notable that there are many examples of words showing the semantic shift ‘bang’ > ‘unexpected event’ in Finnish and other languages of the world, e.g. Finnish *paukku*, *pamaus* ‘boom’, *pommi* ‘bomb’, English *bombshell*, German *Knalleffekt* ‘bombshell’. This semantic shift is based on the fact that some events that make a banging sound can cause unconsciousness. Thus, *jytky* in the meaning ‘election victory of Finns Party’ regarded as a surprise by the Finnish people is demonstrably of onomatopoeic origin.

Jytky is known in some Finnish dialects also in the meaning ‘steady; big’. The semantic correspondence between ‘bang’ and ‘steady; big’ has been disputed in Finnish etymology. The semantic correspondence can be regarded as unconvincing due to the lack of semantic parallels from other languages of the world. Instead, *jytky* in the meaning ‘steady; big’ seems to be a variant of *jyry*, for which cognates are attested in Karelian and Võro. Thus, the etymological relationship between the meanings ‘steady; big’ and ‘bang’ is dubious, and it is not certain that *jytky* in the former meaning is of onomatopoeic origin.

In conclusion, this article illustrates how one derivative can be studied by the means of contextual analysis. A semantically

and morphologically variable derivative, like *jytky*, cannot be examined only by considering strict sound and semantic correspondences but requires a more comprehensive semantic analysis that also takes into account the parallels and distributional information.

Keywords: Finnish onomatopoeic word, Semantic shift, Semantic parallel, Contextuality, Etymology.

Jeongdo Kim
00014 Helsingin yliopisto
jeongdo.kim@helsinki.fi